

Հայ Ազգին պատմական կեանքը դրուագող մեծ և մեծագոյն դէմքերու հոյլին մէջ սպսօր—ինչպէս միշտ— կը կանգնին՝ իրրե տիտաններ՝ տոհմիկն Սահակ, ակա- նաւորն Մեսրոպ և մականաւորն Վռամշապուհ,— երկ- բաւոր Երրորդութիւնը որ միտքի լոյս տուող փառահեղ ջանք վառեցին տասնըհինգ դար առաջուան մթութեան մէջտեղ, և որ անշէջ պիտի մնայ որքան հայութիւնը, որքան մարդկային քաղաքակրթութիւնը ապրի—այսինքն անթիւ դարերովը յաւիտենականութեան:

Անոնց յղացման վեհութիւնը, անոնց մեծագործու- թեան չափանիշը երեւան կուգայ անով որ արդիւնքը որքան ապագային նոյնքան անցեալին կը վերաբերի: Ինչպէս Տառերու Փիւտին կը պարտի Հայ Ազգը իր ազ- գային գոյութեան և զարգացման ապագայի երաշխիքը, նոյնպէս ալ—կրնանք ըսել—աւելի բարձր քաղաքակր- թեան մը և՛ իրրեւ պատմական ազգ՝ անցեալին մէջ գրաւած զիրքը բնորոշող անժխտելի հաւաստիքը: Ինչ որ ալ ըլլար Հայ Ազգին ճակատագիրը՝ շիջած քաղա- քակրթութիւններու, անհետացած ժողովուրդներու, ինչ- պէս և հետզհետէ երեւան եկող զարգացող կազմակեր- պուող ցեղերու մէջտեղ, լեզուն զոր կը խօսէր այս ազգը, լեզուն զոր կը խօսի ու կը գրէ այսօր, բաւական է, բաւականէն ալ աւելի պերճախօս է իր անցեալ փառքը պատմելու համար:

Ասով աւելի կը մեծնայ կը փառաւորուի արդիւնքը Սահակ—Մեսրոպեան հանճարեղ գիւտին ալ:

Անոնք էին որ հնարեցին միջոցը յաւերժացնելու ինչ որ պիտի ըլլար պարծանքի առիթը ազգային անցեալին: Զի ինչ որ ալ մտածեն անտարբեր ու հեզնոտ օտարները ու մեր տնաւ մտքով նորընծաները, փաստի և պատճա- ռաբանութեան կարօտ չի մնար սա կէտը թէ ազգ մը որ տասնըհինգ դար առաջ խօսած ու գրած կամ գոնէ՛ հասկցած է այն լեզուն որով մեր անմահ Թարգմանիչ- ները երեւան բերին Ս. Գրքի «Թարգմանութեանց Թա- գունին», սքանչելի այդ լեզուն տէր Ազգը ի հարկէ քաղաքակրթութեան շաղկին մէջ ունէր դիրք մը ար- ժանի բարձրութեան ալդ ազնուական թագունիին:

Ո՞վ պիտի հերքէ, ո՞վ պիտի կրնայ հերքել այս ճշմարտութիւնը, երբ գոնէ քսան կթէ ոչ աւելի դարե- բու ընդմէջէն շքեղ կը կանգնի մեր առջեւ անսուտ ու պերճախօս այդ վկան:

Կարելի՞ է պնդել թէ Սահակ—Մեսրոպ և իրենց շուրջ բոլորուող Թարգմանիչներու հոյլը ավյափոյ և յանպատրաստից՝ յերիւրեցին, ձեւացուցին ու գրեցին այդ լեզուն օսկեղինիկ:

Կարելի՞ է ենթադրել թէ քանի մը հոգիի—որքան- ալ հանճարեղ ու հնարամիտ—ջանքերը բաւական են մէկէն ի մէկ կազմակերպ ու պատրաստ ցոյց տալու այդպիսի լեզու մը:

Ո՞վ կրնայ պնդել թէ քանի մը տարիի մէջ հնարա-ւոր ըլլայ երեւան բերել այդքան ընտիր գործիք մը և բռնադատել որ ցեղ մը ամբողջ զայն գործածէ, զայն հասկնայ մէկէն ի մէկ, լոկ Ս. Գրքի թարգմանութեան առիթով:

Ո՛չ, բնականաբար՝ ոչ:

Ու՛ հետեւաբար՝ այդ նախնական դարերուն այդ-

Քան ընտիր լեզու մը գոնէ հասկնալու վիճակին մէջ
գտնուող ազգ մը ի հարկէ զարգացման ուրիշ մարզերու
մէջ ալ կը գտնուէր այդ լեզուին բարձրութեան աստի-
ճանին վրայ :